

Kansalaisaloitteen otsikko:

Aloite puolustushankintojen sääntelystä

Aloitteen päiväys:

22.10.2024

Aloitteen muoto:

Ehdotus lainvalmisteluun ryhtymisestä

Aloitteen sisältö:

Me allekirjoittaneet ehdotamme, että eduskunta edellyttää valtioneuvostoa ryhtymään lainvalmisteluun puolustushankintojen sääntelemiseksi, ja antavan asiaa koskevan hallituksen esityksen eduskunnalle mahdollisimman pian. Aloitteessa ehdotetaan, että puolustushankinnoissa huomioidaan kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tavoitteiden toteutuminen sekä muut ulko- ja turvallisuuspoliittiset seikat. Lisäksi lakiin on kirjattava, että valvonnassa noudatetaan hyviä käytäntöjä.

Perustelut:

Nykytila

Suomen valtion asehankinnoista säädetään laissa julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista (1531/2011) [1]. Lain perusteella puolustushankinnat tehdään tarjouskilpailuna, jossa huomioon otetaan ensisijaisesti suorituskyky, hinta ja huoltovarmuus. Sen sijaan velvollisuutta huomioida hankintamaan ihmisoikeustilannetta tai ulko- ja turvallisuuspoliittisia kysymyksiä laajemmin ei ole.

Menettely poikkeaa puolustustarvikkeiden viennistä, jota säännellään sekä Suomen kansallisilla laeilla että kansainvälisillä sopimuksilla. Suomi on allekirjoittanut Yhdistyneiden kansakuntien asekauppasopimuksen (SopS 33/2014) [2], jonka tarkoituksena on estää aseiden vienti maihin, joissa niitä voidaan käyttää kansanmurhaan, ihmisoikeusloukkauksiin, sotarikoksiin tai siviilejä vastaan. Suomen asevientä sääntelee myös Euroopan unionin neuvoston yhteinen kanta (2008/944/YUTP) [3] sekä laki puolustustarvikkeiden viennistä (282/2012) [4].

Puolustustarvikkeiden vientiä koskevan lain mukaan merkittävistä asevientiluvista päättää valtioneuvoston yleisistunto ja muutoin puolustusministeriö. Puolustusministeriön on kuitenkin tarvittaessa selvitettävä ulkoministeriöltä ulko- ja turvallisuuspoliittisten seikkojen vaikutus. Ulkoministeriö on niin ikään edustettuna puolustusministeriön asettamassa puolustustarvikkeiden maastavientiasioiden työryhmässä. Ulkoministeriön [5] kotisivuilla todetaan, kuinka harkinnassa otetaan huomioon muun muassa vastaanottajamaan tilanne erityisesti ihmisoikeuksien osalta.

Perustelut

Keskeinen kysymys puolustus- ja turvallisuustarvikehankintoja tehtäessä on huoltovarmuus. Sotilaallisella huoltovarmuudella tarkoitetaan suorituskyvyn ja kustannustehokkuuden lisäksi kykyä huoltaa ja hankkia tarvikkeita myös poikkeusoloissa [6]. Suomen puolustusta suunnitellaan vuosikymmenten aikajänteellä.

Ihmisoikeuksien [7] sekä humanitaarisen oikeuden toteutuminen [8] maassa, josta puolustustarvikehankintoja tehdään, vaikuttaa merkittävästi Suomen huoltovarmuuteen. Suomi on tehnyt mittavia hankintoja Israelista, joka on YK:n Kansainvälisessä tuomioistuimessa (ICJ) syytettynä kansanmurhasta [9] ja saanut tuomion laittomasta miehityksestään palestiinalaisalueilla [10]. Hankittujen asejärjestelmien saatavuus ja huoltovarmuus vaarantuvat, jos maa, josta Suomi tekee hankintoja, rikkoo kansainvälistä oikeutta ja siihen aletaan kohdistaa pakotteita.

Kansainväliset pakotteet, kuten aseiden vienti- ja tuontikiellot, ovat yksi keskeinen keino vaikuttaa toisen valtion toimintaan [11]. Euroopan unioni on asettanut muiden pakotteiden ohella puolustustarvikkeiden tuontikielloja maille, joiden toimet rikkovat kansainvälistä humanitaarista oikeutta [12]. Esimerkiksi EU on asettanut Venäjän asekauppakieltoon sen hyökättyä Ukrainaan [12] ja jo vuonna 2002 Euroopan parlamentti äänesti sen puolesta, että Israel ja Palestiina asetetaan asekauppakieltoon [13]. Ihmisoikeusvaikutusten ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden toteutumisen arvioinnin puuttuminen turvallisuus- ja puolustushankintojen prosessista asettaa Suomen epävarmaan tilanteeseen.

Asehankinnat aiheuttavat riippuvuutta toimittajamaasta. Kun korkean teknologian sotatuotteita on kerran hankittu tietyltä valmistajalta, on kannattavaa, joskus liki välttämätöntä jatkaa yhteistyötä saman valmistajan kanssa myös tulevaisuudessa. Se, että Suomi tarvitsee jatkossa tuotteiden päivityksessä ja huollossa tukea samalta yritykseltä, kaventaa käytännössä Suomen mahdollisuuksia asettaa pakotteita kyseistä maata kohtaan. Lisäksi sotaa käyvällä maalla voi olla vaikeuksia toimittaa lupaamiaan tuotteita tai se voi päätyä käyttämään ne itse [14].

Asevientä säännellään, jotta turvallisuus- ja puolustustarvikkeita vievä maa ei osallistuisi kohdemaan konfliktien pitkittämiseen ja ihmisoikeusloukkauksiin. Samasta syystä aseiden tuonti sotarikoksiin ja laajemmin humanitaarisen oikeuden sopimusten rikkomuksiin syyllistyvästä maasta on ongelmallista. Monet aseiteollisuusyritykset ovat kytköksissä valtioon, jotka ovat puolustusyhtiöiden suurimpia ostajia [15]. Jos maa, josta asehankintoja tehdään sotii tai on mukana pitkittyneissä konflikteissa, asehankinta pahimmassa tapauksessa kannustaa taloudellisesti tilanteen jatkumista. Monet aseyritykset myös tekevät yhteistyötä maansa asevoimien kanssa aseiden testaamiseksi aidoissa konflikteissa [16]. Esimerkiksi Israelin aseiteollisuuden kilpailuasemaa parantaa se, että Israel on voinut testata tuotteitaan miehitetyillä Palestiinalaisalueilla ja sotiminen Gazassa kasvattaa israelilaisen aseiteollisuuden kysyntää [17,18].

Ihmisoikeusvaikutusten ja humanitaarisen oikeuden toteutumisen arvioinnin osalta lakiin tulee kirjata vaatimus noudattaa hyviä käytäntöjä, kun tätä arviointia puolustus- ja

turvallisuustarvikkeiden tuonnin kohdalla tehdään. Hyvillä käytännöillä ohjeistetaan, mikä taho arvioinnin tekee sekä mihin lähteisiin arviointi tulee perustaa. Näitä ovat esimerkiksi YK:n Kansainvälisen tuomioistuimen, Kansainvälisen rikostuomioistuimen sekä YK:n yleiskokouksen, turvallisuusneuvoston ja ihmisoikeusneuvoston päätöslauselmat sekä YK:n riippumattomien asiantuntijoiden lausunnot. Hyvät käytännöt varmistaisivat, etteivät tärkeät päätökset jää yksittäisen ministerin harteille nopeasti muuttuvassa ja vaikeasti ennakoitavassa globaalissa toimintaympäristössä.

Se, keiden kanssa Suomi on valmis käymään asekauppaa, vaikuttaa Suomen maakuvaan ja asemaan osana kansainvälistä yhteisöä. Suomi on profiloitunut johdonmukaisena kansainvälisen oikeuden puolustajana ja kehittäjänä sekä demokratian ja ihmisoikeuksien edistäjänä. Pienenä, yhteistyöstä riippuvaisena maana kansainvälisen sääntöpohjaisen järjestelmän säilyttäminen on Suomen etu [19].

Suomi on ollut aikoinaan yksi Yhdistyneiden kansakuntien asekauppasopimuksen (SopS 33/2014) seitsemästä aloitteentekijämaasta ja allekirjoitti sopimuksen ensimmäisten joukossa. Ulkoministeriön rahoittamassa asekauppasopimusta koskevassa raportissa [20] todetaan, että sääntelystä huolimatta myös Pohjoismaiden aseviennissä on heikkouksia, jotka tekevät mahdolliseksi aseiden viennin konfliktialueille. Raportin mukaan siksi onkin tärkeää seurata kansainvälistä ja alueellista kehitystä, suorittaa jatkuvaa riskien arviointia ja päivittää asevalvontalainsäädäntöä ja -määräyksiä säännöllisesti.

Koska asekauppaan liittyy ihmisoikeuskysymyksiä sekä viennin että tuonnin osalta, on perusteltua ulottaa ihmisoikeusvaikutusten sekä humanitaarisen oikeuden toteutumisen arviointi myös puolustustarvikehankintoihin.

Lähteet

[1] Laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20111531>

[2] Yhdistyneiden kansakuntien asekauppasopimus (ATT, SopS 33/2014)

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2014/20140033>

[3] Euroopan unionin neuvoston yhteinen kanta (2008/944/YUTP)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32008E0944>

[4] Laki puolustustarvikkeiden viennistä (282/2012)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120282>

[5] Kuinka puolustustarvikkeiden vientiluvista päätetään

https://um.fi/uutiset/-/asset_publisher/GRSnUwaHDPv5/content/kuinka-puolustustarvikkeiden-vientiluvista-paätetaan-

[6] Huoltovarmuuden määritelmä

https://www.defmin.fi/vastuualueet/puolustusmateriaali_ja_puolustusteollisuus#c2f3fe37

[7] Ihmisoikeuksien määritelmä

<https://ihmisoikeudet.net/yleisesti/maaritelmia/>

[8] Punainen Risti: Humanitaarinen oikeus

<https://www.punainenristi.fi/tyomme/humanitaarinen-oikeus/>

[9] ICJ: Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)

<https://www.icj-cij.org/case/192>

[10] Yle: YK:n kansainvälinen tuomioistuin linjasi: Israelin jatkuva läsnäolo palestiinalaisalueilla rikkoo kansainvälisiä lakeja

<https://yle.fi/a/74-20100553>

[11] Ulkoministeriö: Mitä ovat kansainväliset pakotteet

<https://um.fi/mita-ovat-pakotteet#Voimassa%20olevat%20pakotteet>

[12] EU Sanctions Map <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>

[13] European parliament resolution P5_TA(2002)0173, 10.4.2002

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P5-TA-2002-0173>

[14] Iltalehti: Suomen mahtiase pitää sisällään erikoisia riskejä – Näin vastaa Antti Kaikkonen, joka hankki sen

<https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/e8d45b1b-537d-4817-b600-ad0cefc1fbe9>

[15] HS: Lisää aseita Euroopalle

<https://www.hs.fi/kirjeenvaihtajat/art-2000010489269.html>

[16] U.S. Department of State: U.S. Arms Sales and Defense Trade

<https://www.state.gov/u-s-arms-sales-and-defense-trade/>

[17] +972 Magazine: Gaza war offers the ultimate marketing tool for Israeli arms companies

<https://www.972mag.com/gaza-war-arms-companies/>

[18] Yle: Suomi ostaa hirveästi aseita maalta, joka säikkyy Venäjää itsekkäistä syistä – ja siinä voi piillä riski

<https://yle.fi/a/74-20096895>

[19] Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165721>

[20] Nordic Arms Transfer Controls and the Arms Trade Treaty: Strengths and Challenges
https://um.fi/documents/35732/48132/nordic_arms_transfer_controls_and_the_arms_trade_treaty/775fe516-1622-3cd3-2a3e-c9f2366b5d05?t=1525645980818

Vastuuhenkilöt:

Pilvi Takala

Jenna Jauhiainen

Mikko Korhonen

Antti Ahonen

Terhi Raikas